Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

УДК 376.017-053.4:[331.54:005.336.2](045)

https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-10(56)-157-165

Білан Валентина Андріївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти**,** Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ**.,** https://orcid.org/0000-0002-6615-5211

Бевзюк Марина Сергіївна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової, дошкільної освіти та управління закладами освіти**,** Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці ІІ**.,** https://orcid.org/0000-0002- 7093-9932

Авраменко Оксана Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент**,** доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини**,** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини**,** https://orcid.org/0000-0003-1295-8841

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ У СФЕРІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглядається проблема формування професійної компетентності вихователів у сфері інклюзивної дошкільної освіти як ключового чинника забезпечення якісного освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами. Наголошується, що сучасна система дошкільної освіти орієнтується на принципи гуманізму, рівності та доступності, що зумовлює потребу у висококваліфікованих педагогічних кадрах, здатних реалізовувати завдання інклюзивного навчання і виховання.

Проаналізовано сутність поняття «професійна компетентність вихователя» та визначено її основні складові: мотиваційно-ціннісний компонент (готовність вихователя до прийняття різноманітності та толерантного ставлення до дітей), когнітивний компонент (система знань про психолого-педагогічні особливості дітей з різними видами порушень розвитку), діяльнісний компонент (уміння та навички практичної роботи в інклюзивній групі), рефлексивний компонент (здатність до самоаналізу, самовдосконалення та критичного осмислення власної діяльності).

Особлива увага приділяється методичним підходам і педагогічним технологіям, які сприяють розвитку професійної компетентності вихователів, серед яких – використання інтерактивних форм навчання, моделювання педагогічних ситуацій, командна взаємодія з іншими фахівцями (психологами, логопедами, дефектологами), проходження спеціалізованих тренінгів та курсів підвищення кваліфікації.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

Підкреслюється, що ефективність формування професійної компетентності у сфері інклюзивної освіти залежить не лише від особистісної готовності вихователя, а й від організаційно-методичного забезпечення закладу дошкільної освіти, підтримки адміністрації та налагодженої співпраці з батьками дітей.

Зроблено висновок, що професійна компетентність вихователя в інклюзивній дошкільній освіті є багатовимірним утворенням, яке забезпечує успішну соціалізацію та розвиток кожної дитини, створення сприятливого освітнього середовища, а також відповідає сучасним вимогам до педагогічної професії.

Ключові слова: професійна компетентність, вихователь, інклюзивна освіта, дошкільний заклад, діти з особливими освітніми потребами.

Bilan Valentyna Andriivna PhD in Pedagogical SciencesAssociate Professor of the Department of Pedagogy, Psychology, of Primary, Preschool, Art Education and Physical Culture of the Transcarpathian Hungarian University named after Ferenc Rákóczi II, https://orcid.org/0000-0002-6615-5211

Bevziuk Maryna Serhiivna PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Pedagogy, psychology, primary, preschool education and management of educational institutions, Transcarpathian Hungarian University named after Ferenc Rákóczi II., https://orcid.org/0000-0002- 7093-9932

Avramenko Oksana Oleksandrivna Candidate of Pedagogical Sciences Associate Professor Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University**,** https://orcid.org/0000-0003-1295-8841

FORMING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS IN THE FIELD OF INCLUSIVE PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. The article discusses the problem of developing the professional competence of educators in the field of inclusive preschool education as a key factor in ensuring a high-quality educational process for children with special educational needs. It is emphasized that the modern system of preschool education is based on the principles of humanism, equality, and accessibility, which necessitates highly qualified teaching staff capable of implementing the tasks of inclusive education and upbringing.

The essence of the concept of “professional competence of a teacher” is analyzed and its main components are identified: motivational and value component (the teacher's readiness to accept diversity and tolerate children), the cognitive component (a system of knowledge about the psychological and pedagogical characteristics of children with various types of developmental disorders), the activity component (skills and abilities for practical work in an inclusive group), and the reflective component (the ability for self-analysis, self-improvement, and critical reflection on one's own activities).

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

Particular attention is paid to methodological approaches and pedagogical technologies that contribute to the development of professional competence of educators, including the use of interactive forms of learning, modeling pedagogical situations, teamwork with other specialists (psychologists, speech therapists, defectologists), and specialized training and professional development courses.

It is emphasized that the effectiveness of professional competence development in the field of inclusive education depends not only on the personal readiness of the educator, but also on the organizational and methodological support of the preschool education institution, the support of the administration, and well-established cooperation with the children's parents.

It is concluded that the professional competence of a teacher in inclusive preschool education is a multidimensional construct that ensures the successful socialization and development of each child, the creation of a favorable educational environment, and meets the modern requirements of the teaching profession.

Keywords: professional competence, educator, inclusive education, preschool institution, children with special educational needs.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси в освіті, орієнтація на європейські стандарти та імплементація ідей інклюзії актуалізують потребу у якісній підготовці педагогічних кадрів, здатних працювати з дітьми, які мають особливі освітні потреби.

Дошкільна освіта є першою ланкою, де формується готовність суспільства до прийняття різноманітності, а відтак – саме вихователь відіграє провідну роль у створенні безпечного та розвивального середовища, сприятливого для гармонійного розвитку кожної дитини.

Попри значні позитивні зрушення у впровадженні інклюзивної освіти в Україні, на практиці залишаються невирішеними низка проблем: недостатній рівень професійної компетентності багатьох вихователів у сфері інклюзії, обмеженість спеціальних знань і навичок щодо роботи з дітьми з різними нозологіями, труднощі у міждисциплінарній взаємодії з фахівцями та батьками. Нерідко спостерігається й низька психологічна готовність педагогів до сприйняття інклюзивних викликів, що ускладнює ефективність освітнього процесу.

Таким чином, постає потреба у науковому обґрунтуванні шляхів формування професійної компетентності вихователів дошкільних закладів, розробці методичних засобів та організаційних умов, які сприятимуть їхньому професійному становленню у контексті інклюзивної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці ґрунтовно дослідили широкий спектр питань, пов’язаних із професійною діяльністю педагогічних працівників (О. Дубасенюк, І. Зязюн, С. Мартиненко, Т. Поніманська, Л. Рибалко, В. Семиченко та ін.). У працях Л. Артемової, Г. Бєлєнької, А. Богуш, Л. Зданевич, Н. Гавриш, І. Дичківської, К. Крутій та інших висвітлено теоретико-методологічні засади фахової підготовки майбутніх вихователів, обґрунтовано

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

зміст, форми та методи формування їхньої професійної компетентності й готовності до здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. В умовах модернізації системи освіти та впровадження інклюзивного підходу особливої актуальності набувають наукові дослідження, присвячені проблемам інклюзивної освіти.

Зокрема, напрацювання Т. Бондар, І. Садової, А. Колупаєвої, І. Кузави, Н. Софій, З. Удич та інших науковців розкривають теоретичні та практичні аспекти організації інклюзивного навчання, підготовки вихователів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, удосконалення психолого-педагогічного супроводу таких дітей у закладах дошкільної освіти.

Таким чином, результати наукових досліджень вітчизняних учених становлять важливе підґрунтя для подальшого вивчення проблеми підготовки вихователів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз особливостей формування професійної компетентності вихователів у сфері інклюзивної дошкільної освіти, визначення її ключових компонентів, а також окреслення ефективних шляхів, методів і педагогічних умов, що забезпечують підвищення готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система дошкільної освіти України перебуває на етапі глибоких трансформацій, зумовлених упровадженням принципів гуманізації, особистісно орієнтованого підходу та інклюзивної освіти. Одним із ключових напрямів цих змін є формування професійної компетентності вихователів, здатних ефективно працювати з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Саме педагог є центральною фігурою інклюзивного освітнього процесу, від його професіоналізму, світоглядних орієнтацій, педагогічної культури та готовності до інновацій залежить успішність реалізації інклюзивних практик у закладах дошкільної освіти.

Професійна компетентність педагога трактується як здатність успішно діяти на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь, досвіду та особистісних якостей у процесі розв’язання професійних завдань [2]. Формування професійної компетентності передбачає не лише оволодіння фаховими знаннями, а й розвиток педагогічного мислення, рефлексії, емпатійності, толерантності та здатності до партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Інклюзивна освіта належить до тих концепцій, які потребують переосмислення усталених підходів та уявлень, що формувалися впродовж десятиліть. Її основна ідея полягає у поступовому переході від інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в окремий навчальний заклад до її повноцінного залучення в суспільне життя. Принцип інклюзивного навчання передбачає мінімізацію зовнішньої та максимальну внутрішню диференціацію, тобто врахування індивідуальних потреб кожної дитини в межах спільного освітнього простору.

Інтеграція дітей з особливими освітніми потребами у середовище закладу дошкільної освіти є двостороннім процесом. З одного боку, це адаптація дитини

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(56) 2025

до нових соціальних умов, а з іншого — створення толерантного, підтримувального середовища, що забезпечує розвиток, навчання та соціалізацію всіх дітей без винятку. Таким чином, інклюзія може розглядатися як ширший процес інтеграції, спрямований на забезпечення доступності якісної освіти для кожної дитини, незалежно від її фізичних, інтелектуальних, емоційних чи соціальних особливостей.

Водночас варто зазначити, що успішна інклюзія неможлива без висококваліфікованого педагогічного супроводу. Як слушно зазначає Г. Косарєва, ефективність інтеграції та інклюзії в закладах дошкільної освіти значною мірою залежить від рівня професійної підготовки педагогічних кадрів. Дослідниця наголошує, що «особливого значення набуває проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів, без якої перебування дитини в загальноосвітньому закладі набуває стихійного та формального характеру, що не лише не приносить користі, а й може бути шкідливим для її розвитку» [5].

Проблема дефініції поняття «інклюзивна компетентність» активно досліджується в наукових працях І. Бондар, Ю. Бойчук, Г. Косарєвої, С. Максимюк, Т. П'ятакової, Т. Соловей, І. Хафізулліної, М. Чайковського та інших. Аналіз наукових джерел свідчить про наявність різних підходів до визначення цього поняття, що зумовлено його багатокомпонентністю та інтегративним характером. Так, Т. Бондар розглядає інклюзивну компетентність як «рівень знань і вмінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання» [1]. Подібної позиції дотримуються Т. Соловей і М. Чайковський, які визначають її як «обсяг знань і вмінь, утілених у здатності виконувати професійні функції з урахуванням особливих потреб дітей та забезпечувати їх інтеграцію в освітнє середовище». Інші дослідники трактують інклюзивну компетентність ширше — як інтегративно-особистісне утворення, що поєднує професійні, психологічні, комунікативні та морально-ціннісні характеристики педагога.

Продуктивність інклюзивної освіти значною мірою визначається рівнем професійної компетентності вихователя, який виступає центральною фігурою в організації, координації та реалізації педагогічного процесу в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти. Саме вихователь забезпечує узгодженість дій між дітьми, батьками, педагогами та фахівцями команди психолого-педагогічного супроводу, створюючи умови для гармонійного розвитку кожного вихованця. Як зазначає А. Колупаєва, ефективність інклюзивного освітнього середовища залежить від готовності педагога сприймати різноманітність дитячого розвитку як норму, а не як відхилення. Від його професійної майстерності, педагогічної культури та психологічної готовності залежить успішність соціалізації дітей, формування їхньої пізнавальної активності, емоційної стійкості та готовності до подальшого навчання у школі [4].

Рівень готовності майбутнього вихователя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами визначається не лише сформованістю необхідних

теоретичних знань, практичних умінь і навичок, а й розвитком морально-етичних і особистісних якостей. Вихователь має бути доброзичливим, милосердним, толерантним, відкритим до різних культур і світоглядних позицій, здатним до співпереживання, взаєморозуміння та конструктивного діалогу. Ці риси формують моральну основу професійної діяльності педагога та визначають його здатність працювати в умовах різноманіття дитячих можливостей. Як підкреслює Н. Софій, саме особистісна готовність вихователя до інклюзивної взаємодії є ключовою передумовою побудови гуманістично орієнтованого освітнього процесу [6].

Майбутній вихователь має забезпечувати створення у закладі дошкільної освіти сприятливих психолого-педагогічних умов, що сприяють адаптації, розвитку, соціалізації та самореалізації дітей з різними освітніми потребами. Його діяльність передбачає надання корекційно-розвивальної допомоги, розвиток соціальних навичок, формування у дітей толерантного ставлення до однолітків, підтримку позитивного емоційного клімату та забезпечення індивідуального супроводу кожного вихованця.

Крім того, важливо, щоб вихователь володів сучасними інноваційними педагогічними технологіями, методами диференційованого та інтегрованого навчання, умів ефективно взаємодіяти з фахівцями психолого-педагогічного супроводу. Високий рівень рефлексивності, здатність до самоосвіти, аналітичного мислення та професійного саморозвитку є необхідними умовами його компетентності. Як зазначає О. Таранченко, готовність вихователя до інклюзивної освіти – це динамічне утворення, яке потребує постійного вдосконалення, гнучкості та творчого підходу до кожної дитини [8].

На нашу думку, інклюзивна компетентність вихователя передбачає не лише позитивне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, але й готовність до активної професійної позиції, пошуку нових педагогічних рішень, рефлексії та постійного вдосконалення. Вона належить до категорії спеціальних професійних компетентностей і відображає інтегративне поєднання знань, умінь, досвіду, цінностей та особистісних якостей, що забезпечують здатність вихователя реалізовувати професійні функції в умовах інклюзивної освіти, враховуючи освітні потреби кожної дитини.

Професійна компетентність вихователя у сфері інклюзивної освіти трактується як інтегративна якість особистості, що поєднує знання, уміння, навички, ціннісні орієнтації, мотиваційно-рефлексивну готовність до педагогічної діяльності в умовах різнорівневого дитячого колективу. Її структура включає когнітивний, діяльнісний, мотиваційний, ціннісно-смисловий та рефлексивний компоненти, які забезпечують цілісність і результативність професійної діяльності педагога.

Когнітивний компонент охоплює систему теоретичних знань із загальної та спеціальної педагогіки, вікової та спеціальної психології, корекційної педагогіки та інклюзивної освіти. Цей компонент забезпечує розуміння

закономірностей психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, їхніх когнітивних, емоційно-вольових та соціальних особливостей. Як зазначає А. Колупаєва, знання у сфері інклюзивної педагогіки мають забезпечувати готовність вихователя до усвідомлення різноманіття проявів розвитку та потреб дитини, розуміння механізмів компенсації і корекції порушень. У цьому контексті когнітивний компонент виступає основою формування професійної інклюзивної компетентності педагога [4].

Діяльнісний компонент передбачає сформованість практичних умінь і навичок застосування сучасних педагогічних технологій, методів диференційованого навчання, адаптованих програм і корекційно-розвиткових методик. Вихователь має володіти здатністю до конструювання індивідуальної освітньої траєкторії дитини, створення безпечного та емоційно комфортного інклюзивного середовища. Як підкреслює О. Таранченко, важливим є також уміння педагога співпрацювати з асистентом вихователя, психологом, логопедом і батьками, забезпечуючи комплексний підхід до розвитку дитини [8].

Мотиваційний і ціннісно-смисловий компоненти визначають гуманістичну спрямованість професійної діяльності вихователя, його готовність приймати і підтримувати дитину з будь-якими освітніми потребами, проявляти емпатію, толерантність і педагогічний оптимізм. На думку Л. Даниленко, внутрішня мотивація педагога, його професійні цінності та переконання формують підґрунтя інклюзивної культури, що ґрунтується на принципах рівності, справедливості та партнерства. Цей компонент визначає прагнення вихователя до саморозвитку, підвищення професійного рівня та активного впровадження інновацій у практику [3].

Рефлексивний компонент забезпечує здатність вихователя до самоаналізу, критичного осмислення власного досвіду, оцінки ефективності педагогічної взаємодії та корекції власних дій. Як відзначає Н. Софій, рефлексивність є ключовою характеристикою сучасного педагога, оскільки дозволяє адаптувати освітній процес до динамічних змін потреб дітей і вимог інклюзивного середовища. Завдяки розвитку цього компонента педагог здатен будувати власну траєкторію професійного вдосконалення та забезпечувати сталий розвиток інклюзивної практики в закладі дошкільної освіти [6].

Формування професійної компетентності вихователів у сфері інклюзивної дошкільної освіти є процесом тривалим і багатовимірним, який передбачає не лише оволодіння спеціальними знаннями, а й розвиток емоційної чутливості, емпатійності, здатності до співпраці з родинами дітей та фахівцями мультидисциплінарної команди. Важливу роль у цьому процесі відіграють заклади вищої освіти, які мають забезпечити реалізацію компетентнісного підходу в підготовці майбутніх педагогів, створити умови для формування практичних умінь, розвитку комунікативної культури, педагогічного мислення та творчого потенціалу.

Ефективним засобом формування професійної компетентності майбутніх вихователів є інтеграція теоретичної та практичної підготовки, впровадження

інноваційних освітніх технологій, зокрема тренінгових занять, симуляційних практик, кейс-методів, педагогічних майстерень. Особливу увагу слід приділяти розвитку рефлексивних умінь, що сприяють усвідомленню вихователем власної ролі у створенні безпечного та підтримувального освітнього простору для кожної дитини [7].

Таким чином, формування професійної компетентності вихователя в умовах інклюзивної дошкільної освіти є системним процесом, що передбачає поєднання теоретичної підготовки, практичної діяльності, особистісного розвитку та постійного самовдосконалення. Лише компетентний педагог, який володіє інклюзивною культурою, емпатійністю та високим рівнем професійної рефлексії, здатний забезпечити якісний психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами та створити умови для їх повноцінного розвитку і соціалізації в закладі дошкільної освіти.

Література:

1. Бондар Т. Формування інклюзивної компетентності в умовах інноваційної парадигми освіти // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2014. № 7 (41). С. 153–162.

2. Даниленко Л. І. Формування інклюзивної компетентності педагогів закладів дошкільної освіти // *Освітологічний дискурс*. 2021. № 1 (34). С. 115–124.

3. Даниленко Л. І. Ціннісно-смислові орієнтири вихователя в умовах інклюзивної освіти // *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 32 (2). С. 47–54.

4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи розвитку в Україні. Київ : Педагогічна думка, 2020. 256 с.

5. Косарєва Г. М. Основи формування інклюзивної компетентності майбутніх вихователів дошкільних закладів // *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки.* 2014. Вип. 65. С. 330–335.

6. Софій Н. З., Колупаєва А. А., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління. Київ : ЦІППО АПН України, 2017. 128 с.

7. Софій Н. З. Рефлексивна складова професійної діяльності педагога в інклюзивному освітньому просторі // *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2021. Вип. 42. С. 125–132.

8. Таранченко О. М. Професійна підготовка педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Київ : Науковий світ, 2018. 212 с.

References

1. Bondar, T. (2014). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti v umovakh innovatsiinoi paradyhmy osvity [Formation of inclusive competence in the conditions of an innovative paradigm of education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 7(41), 153–162. [in Ukrainian].

2. Danylenko, L. I. (2021). Formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti pedahohiv zakladiv doshkilnoi osvity [Formation of inclusive competence of preschool teachers]. *Osvitolohichnyi dyskurs*, 1(34), 115–124. [in Ukrainian].

3. Danylenko, L. I. (2022). Tsinnisno-smyslovi oriientyry vykhovatelia v umovakh inkliuzyvnoi osvity [Value-semantic guidelines of an educator in the conditions of inclusive education]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*, 32(2), 47–54. [in Ukrainian].

4. Kolupaieva, A. A. (2020). *Inkliuzyvna osvita: realii ta perspektyvy rozvytku v Ukraini* [Inclusive education: realities and prospects of development in Ukraine]. Kyiv: Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].

5. Kosarieva, H. M. (2014). Osnovy formuvannia inkliuzyvnoi kompetentnosti maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv [Fundamentals of forming inclusive competence of future preschool teachers]. *Zbirnyk naukovykh prats [Khersonskoho derzhavnoho universytetu]. Pedahohichni nauky*, 65, 330–335. [in Ukrainian].

6. Sofii, N. Z., Kolupaieva, A. A., & Naida, Yu. M. (2017).*Kontseptualni aspekty inkliuzyvnoi osvity. Inkliuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia* [Conceptual aspects of inclusive education. Inclusive school: features of organization and management]. Kyiv: TsIPPO APN Ukrainy. [in Ukrainian].

7. Sofii, N. Z. (2021). Refleksyvna skladova profesiinoi diialnosti pedahoha v inkliuzyvnomu osvitnomu prostori [Reflective component of a teacher's professional activity in the inclusive educational space]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 19: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia*, 42, 125–132. [in Ukrainian].

8. Taranchenko, O. M. (2018). *Profesiina pidhotovka pedahohiv do roboty v inkliuzyvnomu osvitnomu seredovyshchi* [Professional training of teachers for work in an inclusive educational environment]. Kyiv: Naukovyi svit. [in Ukrainian].